

Újabb monográfiák a római jog témaköréből

Zlinszky János: *Ius privatum. A római magánjog története*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 197 old.

Zlinszky János: *Állam és jog az ősi Rómában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 227 old.

A római jogászként, valamint alkotmányjogászként egyaránt jól ismert szerző gyors egymásutánban két kötettel is gazdagította a magyar nyelvű római jogi szakirodalmat.

A római magánjogot tárgyaló kötet lényegében „folytatása” lehetne az 1994-ben, szintén az Osiris Kiadónál megjelentetett *Ius publicum* című monográfiának, s egyben fontos kiegészítője is, ugyanis a két kötet együtt a római jognak a két nagy, egymástól elkülönített területét vizsgálja, nevezetesen a köz-, illetve a magánjogot.

A *ius privatum* lényegében a mi magánjog fogalmunk szinonimája, a római jog meghatározása értelmében: „*ius privatum est, – quod ad singulorum utilitatem spectat*”, vagyis a jognak a magánfelek érdekeit érintő része volt, ellentétben a közjoggal, amely az állam, a *res publica* létének egészére vonatkozik. A két nagy terület közül a magánjog volt a kidolgozottabb, egyben ez a jog rögzített része is. Gaius (Inst. 1, 1.1) pontosítva a magánjog definícióját, ehhez hozzáteszi, hogy azt minden közösség magának alkotja, sajátjának vallja, tehát az a saját belső normarendszerének rögzítése.

Zlinszky kötete hat fejezetre oszlik. A bevezetésben a *ius privatum* és a *ius civile* viszonyát vizsgálja a szerző, jogi források alapján áttekinti a magánjog történetét, figyelembe véve a vonatkozó szakirodalmat. Az I. fejezetben a *Quirites* magánjogát tárgyalja (28-67. o.), clemzi a királyság korának, illetve a korai köztársaság idejének a magánjogát. A II. fejezet (68-113. o.) a *pax Romana* magánjoga – az első *ius commune*, ezen belül a római köztársaság kora, a prin-

cipatus, valamint a *dominatus* korának magánjogi viszonyait vizsgálja. A III. fejezet (114-137. o.) főként a justinianusi kodifikáció tárgyalása. A IV. fejezet (138-151. o.) az egyház és a római jog kapcsolatának elemzése, a középkorban kialakuló római clemek, illetve a *pax Christi* tárgyalása. Az V. fejezetben a szerző a nyugati császárság és a *ius commune* kérdését vizsgálja (152-167. o.), végül a VI. fejezet a *ius commune* Európában születéséről és viszontagságairól szól (168-187. o.). A kötet jelentős hiányt pótol mind a szakember, mind pedig az érdeklődő olvasó számára.

Megjegyzem még, hogy a *ius privatum* forrásai közül az ún. „leges regiae” erősen vitatott forrás, ezek létezéséről jóval későbbi munkákból értesülünk, tehát meglehetősen bizonytalan a belőlük adódó következtetés. Zlinszky véleménye a kérdés kapcsán a következő: „A magam részéről a királykor törvényeink létét igen valószínűnek tekintem ... a XII táblás törvény a *leges regiae* léte nélkül el sem képzelhető másként, csak esetleg átvételként ... A XII tábla döntően római alkotás, kellett legyen előzménye” (Állam és jog ... 98.). A XII táblás törvény valóban alapvető gyűjteménye a római jognak, amely hosszú időn át érvényben volt, és maguk a rómaiak is szívesen és gyakran hivatkoztak rá, ezzel kapcsolatosan már megbízhatóbbak az információink, jöhetnek eredeti szövege ennek a gyűjteménynek sem maradt fenn. Következtetéseinkben közvetett források, feliratok, történeti és irodalmi művek segítenek. A kötet a *ius privatum* történetére vonatkozó irodalomjegyzéket is közöl (26-27. o.).

A másik ismertető kötet a korai római állam történetével és jogviszonyaival foglalkozik. A szerzőnek ez hosszú idő óta kutatott, kedvelt témája, amelyből számos publikációt, illetve doktori értekezést is készített. A jelen munkával saját megfogalmazása szerint a következő volt a célja: „minél

nagyobb valószínűséggel megállapítani, mikor, hogyan keletkezett a római állam és jog, mit tudhatunk azok kezdeti, archaikus szakaszáról” (11. o.). A munka huszonöt fejezetre oszlik, az I–VIII. fejezet témamegjelölés, munkahipotézis, módszerek. A IX. fejezet a ránk maradt római jogi emlékeket vizsgálja. A X–XII. fejezet a legfontosabb római jogi gyűjteménnyel, a XII táblás törvénnyel foglalkozik, annak credményeit, megbízhatóságát, valamint létrejöttének körülményeit kutatja. A XIII–XIV. fejezet az archaikus jog és a történeti hagyomány kapcsolatát elemzi, a XVI–XXI. pedig az archaikus igazságszolgáltatás módozatait, a bírói testületeket, valamint a peres eljárásokat. XXII–XXV. fejezet a per és törvény tárgyalása, a XII táblás törvény interpretációja, a tulajdonvédelem stratégiája, továbbá a családi vagyon és öröklés kérdéskörének bemutatása.

Az említett két jogi szakmunka kapcsán mint ókortörténetész tesztek néhány megjegyzést, az ismételéseket elkerülendő utalok az Actas 1996. évi 4. számában megjelent recenziómra (238 skk.).

A korai római történelem, illetve a római állam kialakulása, a királyság kora történetész szemmel is az ókori Róma történetének egyik legproblematisabb korszaka. Számos vitatott kérdése van ennek a korai időszaknak, közülük sok nyitott, és a vélemények igen eltérőek. Zlinszky is pontosan tudja ezt, amikor megállapítja: „az itt összefoglaltak mindenesetre távol vannak még attól, hogy a tudományos világ elfogadja őket. Azt már mindenesetre elérték, hogy megfontolás tárgyává tegyék őket ... főleg a történetészek tartózkodóak a megállapítások kapcsán” (199. o.). A szakirodalom annyira sokrétű és szerteágazó, hogy szinte lehetetlen mindent figyelembe venni, még annál is nehezebb az egyes szakterületek eredményeit felülbírálni.

A korai római állam vizsgálatakor a szerző túlságosan is hosszan foglalkozik a korabeli viszonyokkal, főként a törzsi-nemzetségi kapcsolatokkal, illetőleg az állam létrejöttével. Éppen ebben a kérdésben van ugyanis a legtöbb bizonytalanság, ily módon a legtöbb hipotézis is. Változatlanul nem fogadható el

helytállóként a szerző azon vélekedése, miszerint Rómát „kalandor, gyűlevész népség” alapította volna, afféle társadalomból kivetett elemek (lásd Actas i. m. 239.). Ugyancsak vitatható az az állítás is, hogy a törzsek valamiféle mesterséges képződmények lettek volna. A szerző a római társadalom legfontosabb intézményének a családot tartja a korai időszakban, ami szintén vitatható. Nem értek egyet továbbá azzal a megállapítással sem, miszerint a „család távolról sem az önkény fészke, ... a pater familias családjával szemben nem követhet el iniuriát” (Ius privatum 29). Először is a familia tulajdonjogi kategória, továbbá a pater familisnak szinte korlátlan hatalma, rendelkezési joga van minden, a familia keretébe tartozó dolog (ingó, ingatlan, személy) felett, ugyanis mindez a tulajdona. Nagy teret kap a XII táblás törvény címen összcállított gyűjtemény elemzése, hogy vajon önálló alkotás vagy átvett szabályrendszer, honnan érték külső hatások (görög, kelet, etruszk stb.), a korabeli állapotokat tükrözi-e. A törvényi megjelenítés a társadalmi viszonyokhoz mérve korainak tűnik, de akkor az átvételnek sem volna indoka. „Am szabályainak tartalma – állapítja meg Zlinszky – éppen ezt a primitív társadalmat, ennek problémáit tükrözi, csak törvényi megjelenésük mondható korainak” (Állam és jog ... 82.). A törvények végleges szövege nem alakulhatott ki korábban a 4. század végénél. Erősen vitatott a törvényeket megszövegező tíztagú bizottság, a decemvirek működése és visszahívása is. Sajnálatos módon a Pomponius császárkori jogásztól származó szakszerű összefoglalás (Dig. 2,2) éppen a decemvirek működése vonatkozásában igen szűkszavú. Tevékenységük negatív értékelésében szerepet játszott a kiváltságaiban csorbított patriciusok ellenesze is. A kutatók többsége elveti a decemvirek működésének meghosszabbítására vonatkozó hagyományt és a vele kapcsolatos történeteket. Az pedig, hogy a decemvirek bukását előidéző erőszakos szereplőként éppen egy Appius Claudius tűnik fel, azzal magyarázható, hogy a Kr. e. 2. század közepén megsemmisült pontifexi feljegyzéseket éppen Fabius Maximus, a Claudiusok rivál-

lisa állította össze. Appius Claudius pártfogoltja, Cn. Flavius viszont aedilis (egy libertinus fia), akinck a nevéhez fűződik a törvénykezési formulák és a hivatalos naptár közzététele. Éppen ezzel a lépéssel vált maradéktalanul lehetségessé a XII táblás törvény gyakorlati érvényesítése, ugyanis meg-

szűnt a patricius bíróság és a pontifexi testület kiváltságos helyzetet.

Zlinszky János fentebb ismertetett kötetit mind a szakember, mind az érdeklődő olvasó, egyetemi hallgató egyaránt haszonnal forgathatja.

Hoffmann Zsuzsanna